

К 344

ID 2229263

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ

ПРИЧЕ О МУШКОМ

ИЗДАЊЕ С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД
1920

ИЗА ВИДОВДАНСКЕ ЗАВЕСЕ

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр. 8336

СВЕТА ВОЈВОДИНА

осподар Пантелија Попић, варошки капетан, назван „Тутало“, спустио је пет грумена шећера у каву.

Он је био сам у соби и намргођен, „царски“ чиновник. То царски се изговарало врло тихо, а чиновник гласно, врло гласно. Беше то у једном градићу, једног мокрог јутра, пред пролеће. По ланцима пред магистратом скакутали су и љубили се врапци, он их је нерадо слушао; радо су их слушали само робијаши, што су уздисали иза тамних решетака, по подрумима доњим. Било је још рано, свуд тихо по собама, но, ипак, он је знао да му је жена устала. Господар Панта Попић, варошки капетан, назван „Тутало“, осећао је жену и кроз зидове. И то би га одмах ражљутило. Устао је и пошао горе доле, у својим плавим, набораним панталонама. Гледао је у земљу, имао је мале, врло мале ноге и радо их је загледао, како се играју у малим, лакованим чизмицама. Припасао је свој златни, танки „деген“, и стао у прозор да се сунча. Чуо је како слушкиња на тавану пева: „што се боре мисли моје“. Господар Пантелија имао је грдне, жуте, мокре очи, празне као испијене чаше винске. Погладио се по намирисаној коси и махао клобуком, који је увек губио, и најрадије заборављао под столом. Ишао је горе доле, ситним корацима, рамена су му била

страшно широка и висока. Застао је пред огледалом, погладио се, и прошаптао: „е Панто још си леп“. Кроз отворен прозор се зачу кикот и трка; слуга и слушкиња су вијали кокоши, штипали се, и гурали. Њега обли бес, он је мрзео слушкиње пред пролеће. Ох господар Панта је волео љубав, он је увек праштао сваком, али ето, јуче, препадоше његову слушкињу и слугу у загрљају међу двојим вратима. Иза једног крила беше соба пуна пандура, иза другог његова писарна, а то двоје несретних љубавника наслађиваше се међу четири даске. Бог милостиви једини зна како им је било.

Дошло је било време љубичица.

Он се бесно осврте и оде од прозора. Пре је и он имао разне драгане, већином шваље и глумице народног позоришта, док је био сасвим млад и циганке што свирају у тамбуре. Па и сад беше позориште дошло; он се радовао, певуцао, и мирисао се, али није дизао главе, само се осмејкивао, гледао је у земљу. Његови пандури прали су „салу“ гостионе код „Трубача“, а он је пошао на трг. Вршио је свој свакидањи посао. Избирао је најлепше сомове и кечиге и послао их Јели. Ох Јела! Оборио је ногом неке ћупе, које му се не допадоше, и млеко се просу по земљи; прошао је крај проте и не поздрави га. Прота га је мрзео и називао тајно „Шиндер“, али протиница, мала, округла жена, склопила би очи и руке, прекрстила се и прошапутала: „И ју, Мито, тако леп човек“.

Да, господар Панта Попић, варошки капетан, назван „Тутало“, био је леп човек. Глумице и шваље лудовале су за њим, а он је ашиковао са њима по

виноградима својим, по врбацама крај Дунава, па богома и у већници грдној, где је било мекѝх, широких ћилимова на земљи, под сликом војводе Шупљикца несретног, који се ипак увек смешио. А кад би га његови другови корили и подсмевали му се, он би се насмејао, подигао рамена и рекао: „Ех тиква, граничар не бира“. То „тиква“ то је био његов оживотворен уздах, његов одговор свему што би га заболело, мамило, обрадовало, дирнуло, ударило. То је значило, да је на свету све ништавно, округло, кратко и пролазно. Само кад би ко говорио о смрти, он би махнуо руком и прошапутао: „Ех бундева“! И никад нико није дознао зашто тада мења реч. Пролазио је тргом, пандури су ишли за њим, а жене су му прилазиле и пружале руку, да им да његову, да је пољубе.

Био је мокар, мутан дан; по калдрми је лежало лишће од купуса и то га је дражило. Преко пута су цврчали сјајни тањери бербернице и он се пожури. Кад је ушао почеше се вртети око њега. Сапунили су га лагано; знали су да то он воли врло лагано. У кавезу над њим дерао се чворак; они га брзо покрише неком крпом.

Господар Панта се завалио уморан и неиспаван. Чворак га је мучио, жена га је мучила, Јела га мучила, а у магистрату кружили су неки чудни гласови. Беше му наређено да учи мађарски, и он је, рано у зору, кријући се од шегрта обешењака, који су о том знали, ходао горе доле пред магистратом, намештао и прђио уста и мучио се да искаже оно проклето „ѿ“. Сапунили су га врло лагано како је он волео. По вратима је цурио снег. А он је лежао

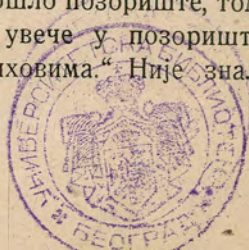
заваљен, уморан, неиспаван, мисли му се врзле по глави. Нека жена је стала и погледала унутра; њено лице га сети једне мале, црне попадије, због које га бацише једном у Месић. Брк му се искриви, он се насмеши, а брица га зачуђено погледа. Виде мокро, црно дрвеће, што се напољу сушило на првом сунцу. Иза њега се свађала тројица занатлија, које у огледалу није могао да позна и чудио се томе. Један је говорио да треба ићи ћесару у Беч. Други је предлагао да мађарске чиновнике претуку кад дођу, а трећи опсова патријарха Чарнојевића. Он примети да говоре о гласовима што се ширили по граду. Сапунили су га врло лагано; знали су да он то воли. Он се опет загледао у огледало; познаде по прстима једног крпу из горње вароши и зачуди се, да му се није јавио; погледа га бесно из огледала, али је онај безбрижно гунђао кроз нос, о енглеској ескадри која је стојала у диму пред Цариградом. Други га је умиривао и шапутао, да је свему томе крива мати бугарског књаза, да је она тајно дошла патријарху којег су звали „кицош,“ и подмитила га, па ће сад сви морати у католике. Шегрт преврте и разби један тањир; они се тргоше и одоше. По вратима је цурио снег, то га је успављивало; бријали су га лагано; он никад није говорио с њима. Поче мислити о жени, и чисто је виде како силази у собу и прилази столу са врелим млеком. Заједно би вечерали, но ујутру је он увек устајао рано и одлазио.

* * *

Госпођа Милева је пришла столу и наточила млека. Крај шоље је стајао за њу грумен бела шећера

што јој је муж оставио. Господар Панта је мећао у своју каву пет, а њој остављао, већ годинама, један грумен. Он је држао шећер забрављен, а све је кључеве носио собом. Госпођа Милева би у друштву рекла да не воли слатку каву. Она седе за сто, притеже мараму око голих рамена, кроз прозор је пиркао мокар ветар.

Она је била висока и сува, њен црни, дуги skut мео је под. Ох, била је лепа, врло лепа. Господар Панта познавао је њу давно, још као дете; некад је прескакао због ње плотове по месечини, но то беше давно. После је упознао Јелу, то беше недавно. Она је била крива, волела је да иде у позориште. И одједном никоше сплетке; причали су јој о циганкама, о шваљама, и још много чега. А једно вече он је ударио. Но то беше давно. Љубав је брзо прошла и оста само нешто уплашено и глупо у њеним очима. Тако рече господар Панта пред свима у друштву. Но то беше давно, једно вече, кад је плакала јер нема деце. А сад, сад би много ћутала, знала је све тајне. Знала је и сад да је отишао да се обрије и намирише, па ће онда „оној.“ Њена танка црвена уста, мало крива, презриво би задрхтала, кад би је пријатељице и комшинице мучиле, и училе, и дражиле, она би их погледала и рекла тихо, презриво: „Па нека, мушко је.“ Ох није било лако. Дан би брзо прошао али су је вечери мучиле. Узела би дивне романе Милована Видаковића и села иза пећи. Није волела да јој ко дође, а није ишла никуд, до у цркву на вечерње. Сад је било дошло позориште, томе се радовала; волела је да иде увече у позориште, особито кад говоре све „у стиховима.“ Није знала

Питагорин закон, није знала да постоји Аустралија, није знала како то лађа иде тако, а да је не вуку, до Београда; она је знала само сузити, кад би Ружић пружао под балконом своје руке цвећу, звездама, и Јулији, и тако лепо уздисао ах... ах..., а Јулија би пала на ограду задихана, ломна од жуди, бела као ноћно цвеће. Она би будила у њој бескрајан бол, неизрецив женски бол. Она се гадила свега што су волели мушки.

Седела је замишљена код стола, напољу су по ланцима играли врапци; сети се њега, како је некад улазио у то доба и звецкао мамузама и грлио је. То је занело, та финоћа у њему, не његова лепота, не; допало јој се да јој љуби руку и каже увек „молим“, а имао је тако мале ноге. Они други су сви били тако сурови; неки Топаловић на пример свирао је дивно у „егеду“, али је напао једном у мрачном ходнику и она је бесно цикнула. Али све је то било тако давно. Узела је „Браник“ са стола и читала нешто о народним фондовима, али га брзо остави, насу још мало млека и погледа позоришне карте што су лежале на столу.

Црна и танка, она је одлазила у цркву радо, на вечерња и парастосе, а у вече у позориште и сузила за Дон Карлосом. Особито глас глумаца узимао јој је дах и заносио је. То лепо одело доводило је до лудила; да се нашао мушки обучен у свилу, са лепим, белим рукама, на којима би се сјало дивно прстење, са благим речима, „у стиховима“, да јој приђе, она би се убила за њим. Чинило јој се то тако дивно да је више пута, у вече, лежала у постељи и јецала тихо. Она је волела особито то,

у вече тако да лежи сама. Грозила се од помисли на њега, кад би он дошао и шетао по соби у широком изгужваном рубљу, полугѠ, миришући на вино; изгледао је као страшило. Она не би знала рећи зашто, али се грозила свега мушког. Ох она је живела бедно и плакала много. Није знала где је Венеција ни Ципар, али у њеним великим плавим очима, венчаним са дубоким модрим колутовима, остао је био мрак, и страх, и пригушен крик, кад је гледала како Отело пали и гаси свећу, а Десдемона лежи и смеши се бледа у сну. А кад би позориште отишло, она би легла рано, крила се у своје собе. Тада би било све мртво у граду, само су се пијани пратили и тукли пред њеним прозорима.

А она би лежала замишљена, увек замишљена. Ох да је неко видео како је та жена лепа! Потези њеног тела беху тако меки и мили да су се прозирали у месечини. Можда су њене, јако танке и мало криве, уснице биле гадне, али да је ко сагледао њене дојке, што су увек, дрхтале, и њена колена, што су увек била врела; та колена танка чинила су је дететом. Где би лежала, на постељи, не би било улежано, а кад би прошла једва би се чуо лак шум као од белих крила. А да је неко погладио њено сјајно тело, сувише бело, нежно и најежено, увек најежено као сиротанче озебло! Али све то нико није знао. Она би лежала крај пећи и читала о Геновеви. Никад се није молила Богу али је била на сваком парастосу и вечерњу. Увек би дошла, ма како пљуштала киша. А кад би певали о Христу и Серафимима, тихо би певуцала и она; нека тамна радост ширила би се тад по њеном телу, нека медена драж коју нигде

више није налазила, до ту, у мирисном мраку пуном тамјана. Особито при парастосима дрхтала је од неке сласти. А кад би после јела слатко мирисно кољиво, у њеним би се очима појавио неки дубок, болан сјај, и дах би јој био убрзан и страстан, а хватала је нека мила несвестица. Тада би се враћала у своје собе и легала рано. У раној јесени горела је већ код ње ватра. Волела је пећ.

Лежала би дуго тако полунага, а пламенови се играли жмуре иза њеног тела, по зиду, са сенкама, и шибали је са сјајним пружењем. А њу би тада напао неки очајан, тежак плач. И кад би ујутру устала, мрзела би све.

Около свуд вода, увек вода. Опколила би градић, прелила обале, зашла у улице пуне жаба, које би цело пролеће и лето кркетале. Мрзела је пријатеље свог мужа, што стоје увек у вратима својих дућана, пред којима су наређани катран, грдан комад соли, или чаброви пуни сира, или колевке, или мртвачки сандуци, или бурад са вином, већ како где. А они би је радосно довикивали: „Еј Мелче... Мелче... не видиш кума“. Живот јој је тако пролазио и прошао.

Градић је стојао увек исти, у киши или на сунцу, а очи њене биле су пуне зависти и презрења. Од неког времена осетила је нешто у своме мужу, нешто бесно, огорчено, непријатељско, горе него до сад. Дошапнули су јој да је он, при једној пијанци са „оном“, обећао да ће отерати жену и ожени се њоме. Ово су били последњи дани позоришта па је уплашено чекала, кад ће и шта ће бити, а осећала је његов потмули, крвнички поглед увече.

Она је седела при столу, точила млеко, једнако точила, а једва је пила што. Она се горко сети дана њене свадбе. Баш су као и сад чекали прве ласте. Врхови њених ушију побледеше и засјаше се као бисер. А она је обукла беле чарапице. Дрвеће је озеленело и падало на прозоре њене; прозор је био слаб, а пролеће јако; она их отвори и заборави их отворене. Сети се оне граје по кући, смеха и тамбураша, пијаних њених тетака, што су задизале сукње и прескакале ватре, сети се раскиданих јастука, из којих се перје расу по целој кући, вином исполиваних постеља по којима су лежала деца. Сети се оног страшног у постељи, себе разбарушене, кржаве, и његовог пијаног шапутања и љубљења, сети се како му никако није лежала добро, и како је уплашено плакала, плакала.

Она се стресе и устаде од стола. Уста јој се накривише при помисли да је он може отерати и тихо прошапута: „мушко је“.

* * *

Господар Пантелија Попић, назван „Тутало“, изишао је из бербернице и замирисао на сокаку. Пошао је у гостиону, срце му је јако куцало; он је знао да ће морати да се реши. У њему се будио неки страشان бес на обе те жене. Та отерао би он њу лако, да не беше света. Он, варошки капетан, да отера жену, не може, не може. А после, венчан је у цркви, па још и прота живи који га је венчао. Сви су му скидали шубаре но он то није видео. Гледао је у земљу. У гостиони су његови пандури износили столице, прали их и рибали, кортине и неки престо са хермелином пајао се и прашио. Он

прође кроз двориште пуно кутија, сандука, и зађе у један мрачан ходник па закуца. Пред вратима је, у једном кавезу, цичало пет малих кучића, белих и шаљивих, са великим, клопавим ушима. Он уђе у мрачну собу и целог га обгрли мирисна, загушљива, тешка тама. Сасвим у мраку белио се кревет и оданде се зачу сан, уморан глас... „Цуцо, донеси воде...“ Одједном се она трже, окрете и прошапта „Ах ти си...“ па се уморно зави у јастуке и погледа га. Он јој приђе и пољуби је у руку, а она га пригрли и стеже, са рамена јој паде кошуља, па се баци опет и сакри у јастуке.

— „Пробудио сам те...“

— „Ниси... Јоцкош је свиња... био је већ два пута по ракију... молим те сави ми једну...“ и она му пружи кутију са дуваном, па склопи очи уморна и сана.

По соби су стојале кутије на кутијама. По столу су биле разбацане перике, лорњони, а на поду се сјала сребрна ћупица једна, румена од вина, што је увек текло и капало. Златан ланчић лежао је на малим папучицама, похабаним, а прозор је био застрт доњом, свиленом сукњом. Соба је била пуна сукања, њих беше по поду, по кревету, по свима столицама, све јако намирисане. На столу непрегледан број ћупа, један свети Ђурађ за којег је било заденуто мало босиљка, тањира пуни костију, љуске од јабука, једна мала женска ципелица, и пуно флаша.

Он је погледа и пружи јој цигарету, но на њеном лицу беше толико умора да је не хтеде будити, али се она трже, узе цигарету и припали. Господар

Панта седео је на постељи пред њом и дошло му је да заплаче. Пушила је тако страсно, а чим се појавио дим око њене главе, у куту усана јавио се један благ, задовољан осмех, она се подиже на лактове и загледа се у њега. Знао је да треба говорити о оном што ће се десити. Хтео је да јој каже, да он то не може, не би знао рећи што не може, али је осећао да она иште нешто немогуће. Ипак он је сагнуо главу и ћутао. Око њених усана јавила се нека грозна досада, чемер и јад... Гледала га је, у том погледу беше неке страшне жеље за одмором, сном, и миром.

Он промрља... „тешко ће ићи...“

А она се насмеши још више и рече:

„Знам... познајем ја тебе...“

Он стеже руке и сав задрхта од неког лудог беса, очи му се разрогачише... стидио се и гушио се, хтео је да скочи и хода по соби, но она је то мрзела и задржала га, опет се приљубила уз њега, па се бацила на јастуке. Очи јој се напуниле смеха и она весело духну дим...

„Што си бесан, сваки је какав је... шерет... ја већ десет година хоћу да се опаметим па не иде.“

Он је седео пред њом и спуштао главу све ниже, слепочнице су му куцале. Заносио га је мирис њене силне косе, али још никад он њу није загрлио, то је мрзела, морао је увек чекати док му се она приљуби и понуди.

„Јела није лепа, — говорио је о њој пријатељ Ружић, — али Јела уме. Ако ћеш да ти игра мађарски чардаш уме, ако ћеш да ти обуче шалваре уме, ако ћеш да ти говори француски уме. Видео сам је

пијану, видео сам је као Марију Стјуарт, видео сам је кад се љубила с Лазом, па нико се не срди на њу. Седе једанпут у Хопову, ту је и владика, знаш владика, а Јела се претвара, говори о Дависону, па о неком... како се оно зваше... Нестрој... после ти узела да игра пред владиком,... чудо божје,... наједанпут тек узме са стола „визиткарту“ владичину, па ће тек показујући на владичину титулу: „А шта је ово на крају: и т. д.“ а тек ће ти Лаза Костић, та знаш га, луда брате... „и тајни денунцијант“, можеш мислити... Јела да пукне од смеха... пала на столицу... па мислиш да се расрдио... видео јој ноге,... море ко види Јелине ноге...“

Господар Панта одједном узме обе њене руке и паде на колена до постеље, она га зачуђено погледа, и рече тихо и јетко:

„Устани, шта се шегачиш.“

Он јој је љубио руке и она осети како јој прсти дрхте од страсти. „Деген“ му је сметао, она га отпаса и баци на под, па га као дете пригрли у крилу.

„Но ... што си луд ... та нећу ... одустаћу .. прекосутра иду у Сентомаш ... та шта је то ... Панто!?,“ и она се гласно насмеја. Он се подиже и погледа је љуто.

„Знаш шта ће бити?... цела варош ће да ми се смеје ... а она?... мислиш да ће она отићи?... неће та да плаче... али видећеш сваки дан ће ти проћи под прозором ... иде на вечерње ... обуче се у црно па иде на вечерње ... не могу да је гледам кад иде на вечерње ... неће та да плаче... само ћути и гледа те... тако видиш ћути и гледа ... ми-

слиш да ће ти рећи једну реч... отићи ће, видећеш... али видиш цела варош ће скочити... сви су њени... све на мене... ако вичем нисам добар... ако идем сокаком нисам добар... ако ћутим нисам добар“.

Она га погледа и рече тихо:

„Сви сте ви једнаки...“ и одмахну руком. Кроз зидове се чуло да неко пева све редом из „Низа Бисера,“ негде су лупала врата, она опет припали цигарету, и пружи му руку. Око њених усана опет се расцвета онај задовољни осмех.

„Чујеш... то је дошло, тако, једно вече кад си ме допратио... после „Саћурице и Шубаре“... видела сам те тако без деце... а мени се досадило већ и свађе и пијанке и та села... нарочито ми досадила; добри су људи... ето у Вршцу да ме разнесу ђаци... није ми до четир коња... али видиш, трошим па никад доста веша... већ ми се згадило;.. а веша сам жељна... лепог, чистог.., много... видиш овако још и помозбог... али сад, у Сентомашу, .. пробудим се... дај ракије, па до поноћи, до зоре... играј... После те луде... играм са партнером Јулију, гризе ме за врат... одседнем код попе, попадија да ми ископа очи... ноћу ми директор куца на врата... нема шминке... погледај ми лице, сво сам га сатарила. Ето сад, у Тителу, онај ударио учитеља ножем због мене... лежао је цело пре подне код мене... сва соба у крви, којешта... видела сам те тако набуситог, без деце... за мене си добар... шта ће она?... имала те је доста, скинула је скоруп, па сад и ја да будем мало варошка капетаница“... и она се весело засмеја, њене ноге испод јоргана допузише њему

на крило, одједном их она повуче наслони главу и засузи.

„Ове године нисам стигла ни да му одем на гроб... а и какав је гроб...“ лане нисам могла да га нађем... а шта они маре... она поче преметати међу марамицама и кутијицама, на сточићу крај кревета, и извади неку бедну малу слику.

„— — — није он био хрђав... али шта ћеш од глумца... потуцо се по Србији... кад ме је узо није хтео ни да се честито умива... ја сам га навикла да пере зубе... волео је дете... али како ћеш... више пути нисам имала пелена — дај тако сервиете... дете озебе... он се опије... а није он био хрђав човек... Знам једном, преко у Београду, позвали нас... Незнам, био је неки богат Енглеz... увече он игра Хамлета... не, лажем — игра Кина... као сад да га гледам... мали салон, било је препуно... угасише лампе... а он изиђе... сви да полуде за њим, добио је пет дуката. У зору ево њега... оно је било тек три недеље... ја сам још полежавала, а имала сам и грознице. Донео новац па ми га даје, каже „откад сам те узео још ниси правила себи хаљину, ево ти“. Она заћута па се нагло окрете „Немој мислити да хоћу да играм госпођу, али видиш досадило ми се ово. Прекосутра опет на кола... блато, дала сам бунду Маци, она кашље... њој још горе... више пути вечера ракије и бомбона, а ти си тако сам, без деце... водем што си тако бесан, умрићу ја тебе... видиш ове кревете... гадно ми је... а почињем и да старим...“ Он је грлио али се она отимала... „што се смејеш... немој да уобразиш да си леп, али мени си баш добар...“ Она га није љу-

била, само га је стискала тако на себе. Била је кратковида па су јој очи имале неки таман вео, што је увек био пун суза и мутан, уста јој нису била више свежа, но испрепуцана и бледа, али топла и тако нежна, мека, слаба... њен говор је био тако брз, а једнако је пружала руке и стискала га на себе. Он је дохвати и поче јој љубити очи, она се није отимала, цигарета јој испаде, кошуља јој спаде са рамена, прсти јој задрхташе, уздахну тешко, окрете се, сва му се предаде, а око усана јој заигра уморан, неиспаван, али благ осмех, склопи очи, и промрмља тихо, последњим дахом, у његову разбарушену косу, једва чујно:

„Сви сте ви једнаки.“

* * *

То вече је господар Панта Попић страшно банчио. Нашао је у једној кавани ђаке и донео им, већ доста пијан, глас да је у магистрату мађарски комесар који је њега, њега Панту Попића, варошког капетана, „царског“ чиновника, хтео да баца напоље. Треснуо је чашу, и кlobук, на сред каване и залепио десетицу тамбурашу на чело. Сви су били запрепашћени, настаде ужасна граја. Неки отрчаше пред магистрат да полупају прозоре, неки су предлагали да га запале, а већина се растрча да сазове народни збор још ноћас, и да се то реши. „Ех бундева...“ око њега су скакали и викали младићи обучени сви у црно, са дугом косом, која им је падала на чело, бледо, и изнурено.

Један међу њима скочи пред њим и расу неке папире и поче читати неке дописе и новине. Но у глави господара Панте куцало је и пуцало и вртило

се нешто о Љубљани, Прагу и Женеви. Да су у Љубљани одлучили да се промене одлуке берлинског конгреса и позивају све ђаке да то прихвате. Новине су доносиле нека хапшења у Крагујевцу, нека имена, која су њих доводила до очајног беса и урлика. Један се нудио и заклињао, да ће сутра путовати да убије Књаза. Али највише су викали кад се читала нека писма из Женеви. Један је стојао на столу и читао а други су слушали. Њине болне, разрогачене очи, сијале су, црне и грдне, у болу који је личио на лудило. На лицу им се појавио горак осмех. Писмо се тихо ругало свему оном, што је њима било дивно, свето, замагљено, изгубљено, а страшно и драго говорила су писма о социјализму, о новој педагогији, о чистоти и блуду, о Русији и младости. Они су били побледели и слушали су, једва дишући; тамбураши су ћутали. После је један грдан младић викао и пружао, преко стола, неке књиге и псовао дрхћући од гњева. А други су се грлили у мраку и викали... „Доле са „Стражом“... „Васа Пелагић је хуља, хуља“. У гунгули је седео само један, богослов, ћутке, у мраку, блед и самцит. Он већ два дана није имао шта да једе, у грудима је осећао неки тежак потмуо бол. Склопио је уморно очи и осећао мирис белих мајчиних руку, сеоског драгог белог хлеба и јоргована под прозором. Он се спремао да, о Светом Сави, путује у Москву и држи говор за једну српску академију наука. Био је поповски син и говорио је цео дан о Војводини. Он је ужасном енергијом научио за три месеца мађарски, па се потуцао по одрођеним селима, сазивао свуд зборове и седнице, издавао новине и јео, сваки

други дан тек, сухи хлеб и хладан пасуљ. На његовом лицу играо је болан, светао осмех; они су се сви смешили, кад весело, кад невесело, али увек смешили.

И тад се зачу његов глас, благ, и драг, и тих, а очи његове биле су толико пуне љубави према њима, да се они стресоше и шапуташе:...

„Чујмо Лазу, чујмо Лазу“, а младић говораше тихо, и благо, о црквама пустим, и остављеним, празним, о неком барјаку војводе Јакшића, о тузи која ће их спасти, о песмама старим и литургијама, а они су га слушали дрхћући од одушевљења. Говорио је о селима по којима се скитао, о женама старим, што љубе своје иконе које су непобедиве, о мирису босиљка, и о обичајима старим. Његов глас је летео све више и кружио над њиним главама. У његовим речима, замагљеним и пророчанским, беше његов народ: народ над народима, младост: слава над славама, а будућност божанска. Силно су се подизали манастири и цркве из његових речи, што су грмеле, спомињао је чак ивањско цвеће и жита, дизао је њина клонула крила. Шта маре све школе, шта маре све несреће, шта је Граница, министри пештански и бечки генерали; славио је црне, силне жене, говорио је занешено о српским дојкама, а очи му се сјале у тузи некој што је личила на лудило, глас му је летео све више и кружио над њима; чупао им је срца, ругао се целом свету, свима народима, само је његов био силан, страшан, диван. Његово лице облила је румена грозница, а руке његове, дуге и сухе и бледе, лепршале се по зраку. Славио је несретно Косово, викао је: да је туга и Српство вечно, и предложио

да се пева велико Свјат. Око њега се заори смех, грлили су га и љубили, у мраку се диже силан победоносан пој, пробудише неког малог дебелушка; он је био њин хоровођа.

Господар Панта се није сећао тачно шта је после било. Сећао се само да је неко предложио да дају серенаду највећој уметници у Европи, сећао се да је напољу вејао снег, неких накривљених фењера, под којима су говорили о Милетићу, да су негде играли и подвикивали једнако: „Гибаница увек иста, Прока посто нихилиста“, да се хтео са неким тући, појили су неке коње вином... сећао се да су стојали под прозором њеним, певали „Достојно,“ и да се љубио с њоме, и неког црног младића, који га је једнако изазивао на двобој... и викао,.. „Ја нисам вами ти... говорите ми ви, ја сам Тона Хаџић, знате ли ко сам ја... говорите ми Ви...“ Сећао се да је дошао кући, да је тукао неког пандура, сећао се и жене, чинило му се да ју је носио некуда, или да је и њу тукао... после су неки ђаци спавали код њега, и љубио се с неким, али то није била више његова жена.

Осећао је да је јутро... нека сива пруга простирала му се под очним капцима, а неко је дисао у соби, но он није смео да отвори очи. Осећао је да му је десна рука везана и завијена и да га боли, па и чело му беше увијено у нешто меко, драго, што је мирисало на сирће. Тада лагано отвори очи.

Лежао је на свом кревету а при прозору је стојала Јела, обучена и замишљена, гледала је некуд наслоњена на окно. У соби је био грозан неред, ма-рама његове жене лежала је на столу, и нека там-

бура, коју није познавао. Под завојем је осећао да навире крв. Лежао је пола обучен, она стојаше крај прозора сва бледа и замишљена... он поче погађати шта се све ноћас десило и загледа се зачуђено у њу. Соба му се окрете и он изгуби свест.

* * *

То вече је таст господара Панте, Макса Шепић, „Киршнер,“ како се он називао, „Пешкирић“ како га град звахе, рано затворио свој дућан. Сусрео је три пута неког попа, којег није познавао, и знао је да ће нешто да му се деси. Макса Шепић, Киршнер, како би он сам рекао, стојао би сваки дан пред дућаном и дочекао сунце. „Ја сам човек Јегер“ говорио би он „и волијем да видим сунце да се рађа, него да ми дате Ротшилдово благо.“ Он је био висок, у дугом црном капуту, на левој страни вирила је велика, шарена марама са којом је сваки час брисао бркове, никад га нико није видео да брише нос. Мислио је о својој кћери, чуо је да нешто није добро са Пантом, али се није у то мешао, стојао је по цео дан пред дућаном и мислио на кћер. Била му је јединица и удао је радо. Кад чу да је испрошена он протрља руке и отвори ормане где беше дупком пуно бела рубља.

„Е жено од сад дај беле шнуфтикле да и Макси сване.“ — Дотле кад би ко ушао у дућан он би се непрестано клањао, а сад се човек сав променуо. Кад би ко дуго окретао и загледао шубару, он би је јетко зграбио и плануо:

„Ако је да купујеш, купуј, немој да се мазиш, нисам је чивут“... и додао тише... „доста је било, удата је“... Сишао би и сад у дућан, да прича. Све

о шлеповима пуним жита што су путовали за Пешту, о његовој баби што је носила црвене чизме и златне мамузе при венчању; удала се за ћурчију. А све је то причао некако тужно, чим би говорио о деци растужио би се и уздисао, врло је често уздисао. У граду су га сви волели јер је био тотор. Гледати га како пали свећу, то је већ била молитва за душу. Тако нежно дохвати, носи свећу, подиже је тако лагано, са тужним изразом лица забодје је пред иконом и после прекрсти... ох прсти... о како су нежно, лепо се крстили његови меки прсти. Глава увек накривљена на лево. Стајао је целе литургије непомичан, оживео би тек кад је венчање. Тада би му се лице засијало и тада би запојао. Да, никад нико не чу њега да поје осим „Исаије ликуј, дјево радујсја“ тада би његов глас залепршао у висину, људи би се згледали. А после — он би се тихо појавио при софри и чекао. Здравнице би падале, но све је то било тек само тако, сви су знали да ће он да заврши и крунише. На њега би долазио доцкан ред, он би уздисао, онда се знало да ће сад он. И заиста он би се дизао и узимао пехар. Сви би се прибили једно уз друго, јер његове су здравнице биле славне, а чим би завршио побегао би својој кући. Почињао је или... „Пошетала царица Милица“ или „Санак снιο српски Кнез Лазаре“ или „Коњ до коња јунак до јунака“ — то би се дешавало тек кад би, сиромах, пио мало више. Тада би говорио бесно и ватрено. А свршетак? Ох свршетак његових здравица био би увек исти. Његове тужне очи плануле би, он би уздисао, левом руком упро у

икону на зиду, није гледао никуд, склопио би очи и викао.

„Па да нас све затру и сахране, последњи још питаће их где је српска Војводина?...“

Глас би му се преломио, он би журио кући, зими и лети у црном капуту, лупетајући штапом који се свршавао у сребрном чвору, у којем су била, за навек, урезана четир света слова „С“; Таки је био господар Макса Шепић, Киршнер, како је он сам реко.

Он је тог дана рано затворио дућан, наместио је мишоловку под креветом, јер се бојао мишева; а над главом му је таван био пун жита благодатна, и говорио кроз врата са женом, јер он је волео да спава сам, није трпео да ико спава с њим у соби, то га је гушило. Загледао се у грожђе што је висило над креветом, грдне евенке сећале га винограда које је волео више од свега на свету. Био је баш задремао, кад се зачу лупа на капији. Он се зачуђено прену, сети непознатог попа, и сав претрну од страха. Међутим је чуо слугин глас и одједном цик и плач његове жене. Скочи и отвори врата. Тамо је стојала његова кћи са расплетеном, разбарушеном косом, у папучама, полу гола, око голих груди неки пешкир, а плећа завијена у неки вез са постеле. Он разрогачи очи, разумеде, ухвати се за главу и опсова проводацију... гушио се. Иза ње, са фењером у руци, стајаше пандур један господара Панте, без шешира, крстио се и мумлао једнако... „Еј госпоја, госпоја!“ Господар Макса уздахну бедно: „О Боже!“ и заплака горко.

И свако јутро уморно, пролетно и врело, он освану држећи страсно свој тутун, а она причајући о Швајцарској, о својим улогама, о својој малој ћерци што је брзо умрла, и о једном добру што жели да купи. А господар Панта никако да оздрави сасвим, лежаше тако заваљен, ћутљив, није му долазио нико и он се уплаши да ће умрети. Почео је учити мађарски, мислио је често на гробље, у цвећу, гробље мирно, без комесара, пијанке и жена. Она је увече све дуже седела крај њега, љубила га и зачуђено гледала како се променуо. И све чешће му се нудила. Мучила га је да се венча с њоме. А он постаде отмен и тих, као некад давно у младости, његова сува бледа рука чувала је, по цео дан, тако пажљиво један ћуп цвећа, да га стари мачак не баци са прозора. Седео је, по цео дан, жут и блед, а она му је весело певала њене улоге и играла их, он је десном руком једнако чувао бео, мали ћуп цвећа. Госпођа Јела дотрча му једног дана, сва у смеху и песми, и шану му нешто на ухо. Она доби изглед младе мајке, обао струк и сузни поглед, велики нос и тежак ход, нападао је смех и сузе уједно. А њено тело постаде лепо, отмено и благо у последњој својој срећи и полету, а душа јој падала по целом свету, сад пуна суза, сад пуна смеха. Покушала је да се помири са „оном“, али је Макса Шепић „Kürschner“ истерао са метлом из куће. Беше то смешна и болна љубав, горка, страшна љубав, пуна сласти и поруге, срама и стида. Једно јутро господар Панта осети да му је боље. Покушао је да устане и лепо је обишао сто. Обукао је плаве, наборане панталоне, и пошао доле на каву.

Кроз зид је осећао жену, њене меке, тешке кораке, она му притрча, он је полагаано изнемогао силазио. Виде на столу беле, сјајне кључеве, неки кусур и њену малу, мирисну мараму сву од чипака, он је подиже и помириса, одгурну новце и узне кључеве. Она му тихо довикну одлазећи: „иди ти ево мене... идем само да видим Милхброт“; он је лагано сишао и пришао столу.

За њега су били набацани пуни, угојени јастуци у велику, широку столицу. На сред стола, сред силесије белих тањираћа пуних скорупа и воћа и шоља... он виде сребрну, велику „Цукербикслу“, и уморно седе.

Господар Панта Попић, варошки капетан, назван „Тутало“, спустио је пет грумена шећера у каву. Он је био сам у соби и намргођен, царски чиновник. То царски се изговарало врло тихо, а чиновник гласно, врло гласно. Његов поглед жут и мутан, прелете преко собе и кровова осунчаних, са којих је цурио снег, он привуче лагано кутију са духаном и прогунђа тихо... „ех бундева...“ Узне „Цукербикслу“, устаде и забрави је у орман, а кључеве, беле кључеве спусти у свој џеп. Госпођа Јела, обучена у беле чипке, са најслађим осмехом око усана улазила је, са белим хлебом и чедом под срцем и смешила се, сва сретна.

— „Сећаш ли се оног дана кад сам зажелела да ти будем жена?“

Господар Панта спустио је пет грумена шећера у каву. А крај њене шоље лежао је бео један грумен за њу што јој беше оставио муж.
